

УДК 338.312

СТАН ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ ТА ТЕНДЕНЦІЇ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ

Мікловда В.П.
Кубіній В.В.
Шеверя М.Ю.

У статті доведено значення інноваційного потенціалу для формування регіональної конкурентоспроможності. Проаналізовано динаміку та структуру інноваційних витрат та обсягів реалізації інноваційної продукції в Закарпатській області. Визначені коефіцієнти випередження темпів зростання продуктивності праці у порівнянні з темпами зростання середньої заробітної платою на інноваційно-активних підприємствах регіону в якості оціночного показника ефективності їх діяльності.

***Ключові слова:** регіон, конкурентоспроможність, інноваційний потенціал, інноваційна активність, розвиток.*

ВСТУП

Посилення конкурентної боротьби між регіонами за різноманітні ресурси та ринки збуту продукції підприємств, що розташовані на їх території, викликало широку дискусію стосовно сутності конкурентоспроможності регіональної економічної системи та потенціалу її формування. Особливе місце в сучасних дослідженнях займає саме інноваційний потенціал як основа випереджального соціально-економічного розвитку території, дуалістичний характер якого полягає у тому, що, з одного боку, він виступає чинником сприятливості до нововведень, а з другого – наслідком накопиченого інноваційного багажу економіки знань, нематеріальних активів, мережі інноваційно-активних підприємств, інноваційно орієнтованого населення регіону.

Мікловда Василь Петрович, д.е.н., професор, член-кор. НАН України, декан економічного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Кубіній В.В., аспірант кафедри економіки, менеджменту та маркетингу ДВНЗ «УжНУ»

Шеверя М.Ю., здобувач кафедри економіки, менеджменту та маркетингу ДВНЗ «УжНУ»

Проблематиці інноваційного потенціалу присвятили наукові дослідження Гесць В. М., Федулова Л.І., Удовіченко Т.Є та інші вітчизняні науковці, але аналітичний ракурс інноваційного регіонального потенціалу окремих регіонів не знайшов необхідної для сучасних умов уваги. Тому, метою даної статті є аналіз інноваційної активності промислових підприємств як провідного елементу системи регіонального інноваційного потенціалу Закарпатської області.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Згідно з чинним законодавством України, інноваційна діяльність — це одна з форм інвестиційної діяльності, що пов'язана з розробкою і впровадженням науково-технічних, організаційних, технологічних і управлінських нововведень. Згідно Закону України «Про інноваційну діяльність», інноваційна діяльність – діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг; а інновації – новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція

або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери [3].

Згідно Господарського Кодексу, інноваційною діяльністю у сфері господарювання є діяльність учасників господарських відносин, що здійснюється на основі реалізації інвестицій з метою виконання довгострокових науково-технічних програм з тривалими строками окупності витрат і впровадження нових науково-технічних досягнень у виробництво та інші сфери суспільного життя [2].

Більш широко розкриває суть поняття інноваційної діяльності визначення її як нововведення, що охоплюють науково-технічні, технологічні, економічні та організаційні зміни з позитивними екологічними й соціальними наслідками, які здійснюються у виробничій сфері. Основні характеристики інноваційної діяльності: якісна новітність виробів, способів виробництва й технологій порівняно з попередніми; темп реалізації; динаміка оновлення; екологічна чистота і безпека, економічна ефективність [8].

Яковець Ю., розглядаючи інновації з макроекономічних позицій, визначає наступні критерії: по-перше, це критерій новизни, який полягає в тому, що відбувається якісний стрибок в рівні розвитку техніки внаслідок впровадження інновацій; по-друге, економічний критерій, який відображає значне збільшення економічного, соціального, екологічного результатів внаслідок інновацій [9].

Залежно від предметного змісту впроваджуваних інновацій розрізняють такі їх види:

продукційні — орієнтовані на виробництво й використання нових (поліпшених) видів продукції, виробів;

технологічні — надають нові (модернізовані) екологічно безпечні засоби (технології) виробництва наявних видів продукції, виробів; поліпшують екологічні характеристики виробництва;

управлінські — ґрунтуються на нових підходах і методах управлінської діяльності, перш за все системних, екологічних.

За рівнем впливу на навколишні природне й соціальне середовища інновації поділяються на радикальні (наприклад, перехід на безвідходні, ресурсозберігаючі виробництва) і модернізуючі виробництво (наприклад, "зелена" модернізація).

Інноваційна активність виступає важливим напрямком формування регіональної конкурентоспроможності.

Залежно від здатності створювати та запроваджувати інновації науковці розрізняють такі види регіонів:

- інноваційні регіони – становлять незначну групу регіонів, що найкраще розвиваються, в яких створюються технологічні та продуктові інновації;

- адаптаційні регіони – здатні втілювати у життя та поширювати інновації, які створені в інноваційних регіонах;

- імітаційні регіони – до яких інновації "приходять" зі значним запізненням і в яких вони рідко адаптуються до регіональної специфіки;

- пасивні регіони – функціонують поза головними інноваційними процесами, інновації до них не доходять взагалі або ними не приймаються.

- консервативні регіони – ті, які не проявляють інтересу до продуктових чи технологічних інновацій через різні об'єктивні чи суб'єктивні обставини (наприклад, релігійні переконання, традиції тощо);

- споживацькі регіони – також не цікавляться інноваціями, однак причиною цього є те, що вони лише споживають товари, роботи і послуги, а виробництво у них знаходиться на примітивному рівні, тому й не має потреби в інноваційних рішеннях [5].

Реалізація науково-технічної та інноваційної політики повинна бути спрямована на:

закріплення лідерських позицій в науково-технічній сфері;

зростання ініціативи науково-технічної інтелігенції та підприємницьких структур малого та середнього бізнесу та активізацію їх сумісних зусиль; формування інноваційної культури в суспільстві;

використання переваг розвитку нових знань, що дають шанс на активну і рівноправну участь у світовій системі поділу праці.

Інноваційна політика в регіоні впливає на позиціонування області в системі національної конкурентоспроможності територій країни [1]. Інститутом економіки і прогнозування НАН України проведено групування регіонів у 2007 році за рівнем інноваційного потенціалу, яке наведено в таблиці 1.

Таблиця 1 Групування регіонів за рівнем інноваційного потенціалу у 2007 р.

Значення рейтингу, R_j	Рівень інноваційного потенціалу	Регіони
$1,000 \leq R_j < 3,000$	Дуже високий	м. Київ, Харківська, Донецька
$0,500 \leq R_j < 1,000$	Високий	Запорізька
$0,300 \leq R_j < 0,500$	Середній	Дніпропетровська, Львівська, Сумська, Миколаївська, Одеська
$0,000 \leq R_j < 0,300$	Низький	АР Крим, Київська, Кіровоградська, Луганська, Полтавська, Чернігівська, Вінницька, Черкаська, Житомирська, Івано-Франківська, Закарпатська, Волинська, Тернопільська, Херсонська, Чернівецька, Рівненська, Хмельницька, м. Севастополь

Узагальнено на основі джерела: [6]

Як бачимо з табл. 1, у передкризовий період Закарпатська область знаходилася у групі областей з низьким рівнем інноваційного потенціалу. Це викликано недостатньою для сучасного періоду інноваційною активністю в області, про що свідчать результати аналізу, які викладені в наступній статті.

Інноваційний потенціал регіону залежить значною мірою від інноваційних інвестицій на підприємствах області. Оцінка даних свідчить, що спостерігається зростання інноваційних витрат у промисловості Закарпатської області. Якщо у 2007 р. витрати склали 40,7 млн. грн., у 2010 р. – вже 72,6 млн. грн. Динаміка по роках наведена на рис.1.

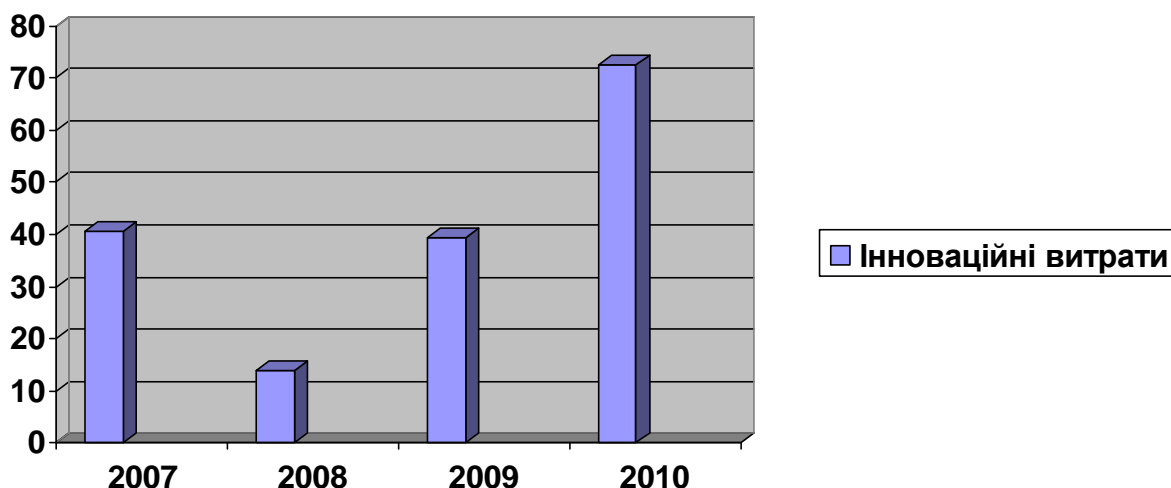

Рис. 1 Показники інноваційних витрат на підприємствах промисловості Закарпатської області у 2007-2010 роках, млн. грн.

Як бачимо з наведеного рисунку, у 2008 році внаслідок кризи інноваційні витрати знизилися у порівнянні з попереднім роком на 65 відсотків і склали 14,0 млн. грн. Позитивним є зростання інноваційних витрат у 2009 році до 39,3 млн. грн.

Найбільший обсяг інноваційних витрат у 2010 році припадає на Ужгородський район, в якому розташовані провідні транснаціональні корпорації та логістичні центри. Структура витрат показана на рис.2.

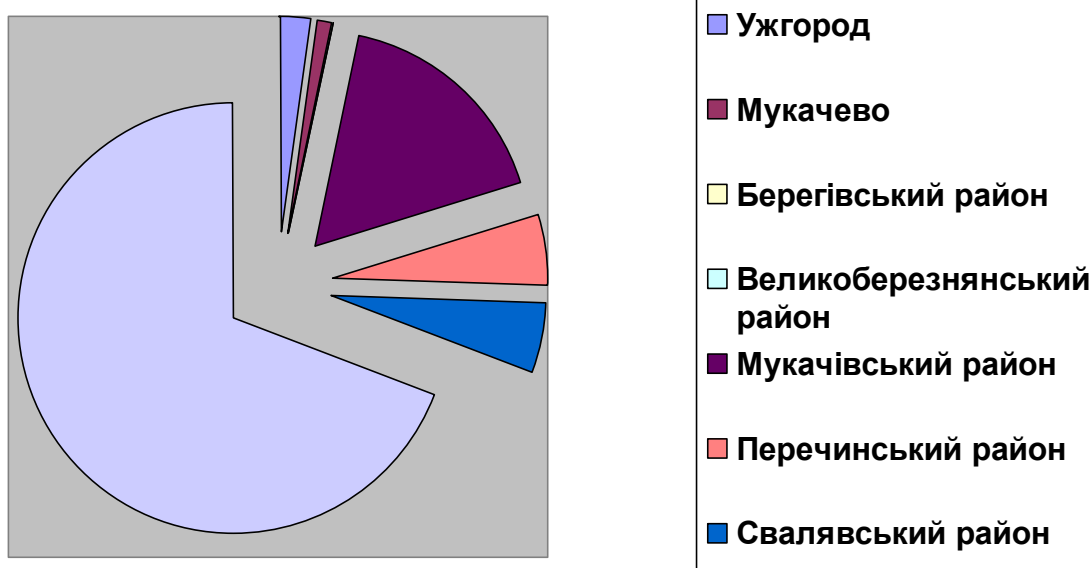

Рис. 2 Структура інноваційних витрат по районах та містах Закарпатської області у 2010 році

За період, що проаналізовано (2007-2010 роки) структура інноваційних витрат кардинально змінилася. У 2007 році найбільша питома вага припадала на підприємства, розташовані у м.

Мукачеве – 22, 2 млн. грн., що складало практично 50 процентів від загальної кількості інноваційних витрат у промисловості регіону. Дані про структуру витрат у 2007 році проілюстровані на наступному рис.3.

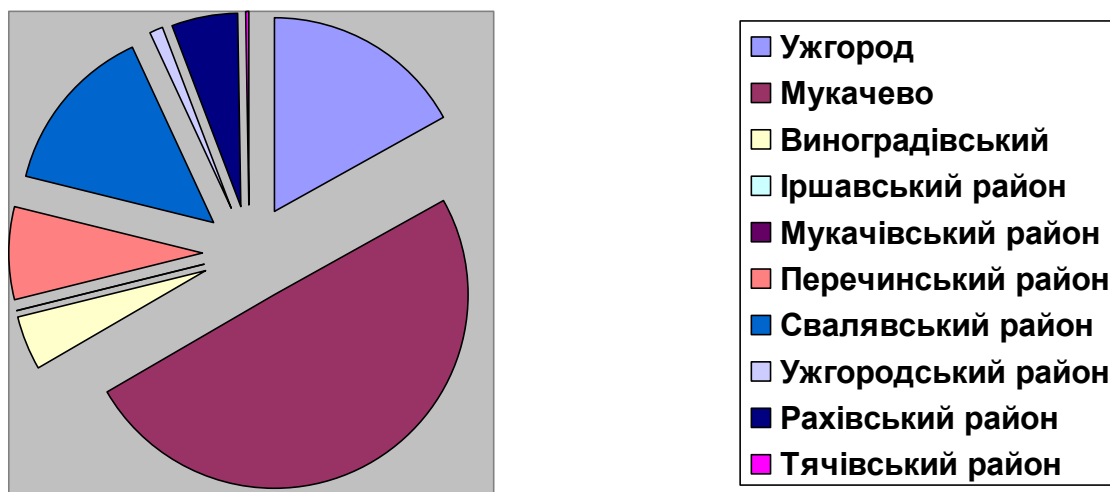

Рис. 3 Структура інноваційних витрат по районах та містах Закарпатської області у 2010 році

Негативним є те, що інноваційні витрати в таких районах як Іршавський, Рухівський та інших зведені до нуля, що говорить про падіння інноваційної активності підприємств даних районів. Значно зменшилися інноваційні витрати м. Мукачеве, яке залишається одним з промислових центрів Закарпаття.

Важливим напрямком підвищення інноваційної активності є формування прообразів інноваційних кластерів, які концентрують увагу на внутрішніх науково-дослідних розробках. Аналіз даних свідчить, що спостерігається варіативність інноваційних витрат за даним напрямком з 2007 по 2010 рік. Їх динаміка показана на рис. 4.

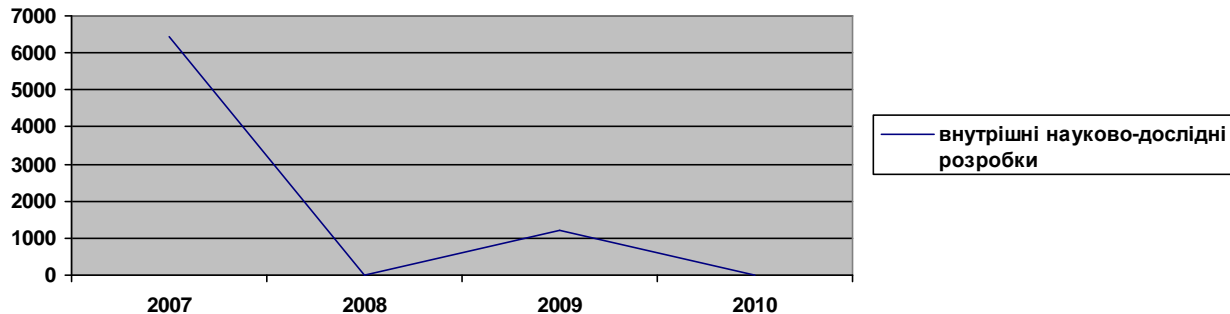

Рис. 4 Інноваційні витрати з напрямку внутрішніх науково-дослідних розробок на підприємствах Закарпатської області у 2007-2010 роках

Зміни витрат впливають на показники реалізації інноваційної продукції в регіоні. Обсяг реалізованої інноваційної продукції в області має тенденцію до зростання, про що свідчать дані таблиці 2 та рис. 5.

За період після кризи 2007 року спостерігається збільшення обсягів реалізованої продукції промисловими підприємствами Закарпаття. Відмічається при цьому зростання продуктивності праці та середньомісячної заробітної плати.

Продуктивність праці на інноваційно активних підприємствах з 29 тис. грн. у 2008 році зростає до 85 тис. грн. у 2010 році. Значними темпами зростає середня заробітна плата. Коефіцієнт випередження продуктивності праці у порівнянні з середньої заробітної платою у 2009 році складає 1,6 при зниженні у 2010 році до 1,03. Вказані розрахунки коефіцієнтів випередження свідчать про зниження

собівартості реалізованої інноваційної продукції, що забезпечує зростання її рентабельності, і, відповідно, можливості реінвестування інноваційної діяльності.

Однак, затримка інноваційного процесу на рівні регіону, а точніше недостатньо високі темпи його активізації пояснюється низьким ступенем гнучкості й адаптивності підприємств до інновацій. До основних причин цього явища відносяться:

- низька активність внутрішніх та зовнішніх інвесторів;
- сповільнені темпи зростання оновлення основних виробничих фондів унаслідок різкого знецінення встановленої на підприємствах техніки;
- невідповідність рівня технологічного розвитку виробництва високопрогресивним параметрам інновацій;
- висока вартість вітчизняних зразків нової техніки тощо [6].

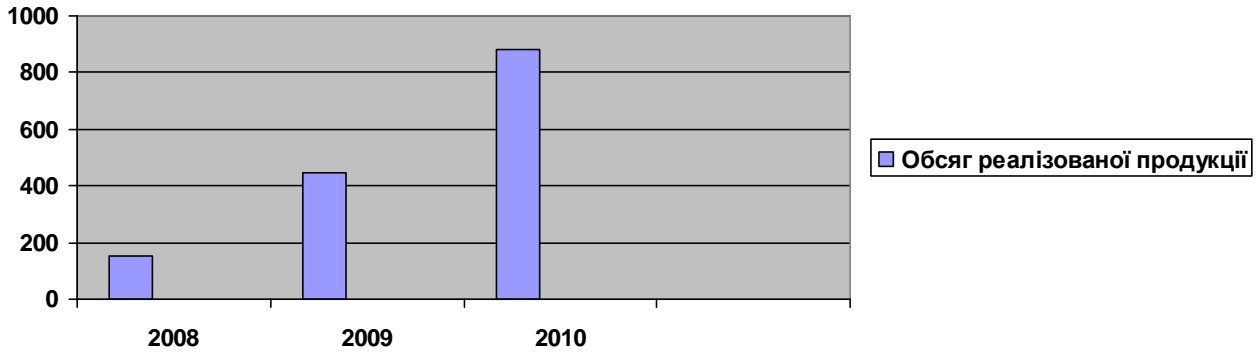

Рис. 5 Обсяг реалізованої інноваційної продукції інноваційно активних підприємств Закарпатської області у 2007-2010 роках

Таблиця 2 Обсяги реалізованої інноваційної продукції, чисельності персоналу інноваційно активних підприємств та їх продуктивність праці у Закарпатській області у 2008-2010 рр.

Показник	2008	2009	2010
Обсяги реалізованої інноваційної продукції, тис. грн.	151959,9	445416,4	878597,8
Середньо облікова чисельність штатних працівників інноваційно активних підприємств, осіб	5162	7016	9955
Продуктивність праці штатних працівників інноваційно активних підприємств, тис. грн.	29,4	63,5	85,2
Темп зростання продуктивності праці, % до попереднього року	x	217	134
Середньомісячна заробітна плата одного штатного працівника інноваційно активних підприємств, грн.	1423	1868	2405
Темп зростання середньомісячної заробітної плати, % до попереднього року	x	131	130
Коефіцієнт випередження		1,60	1,03

Узагальнено на основі джерела: [4]

Крім цього, дослідження показує, що суттєвим гальмом активізації інноваційного потенціалу є відсутність стратегії інноваційного розвитку регіону, впровадження якої забезпечить координацію дій окремих ланок та рівнів регіональної соціально-економічної системи і забезпечить її синергетичними важелями, які у свою чергу дають основу для опису механізмів наступних новацій.

Тому неможливо не погодитися, що активізація інвестиційно-інноваційних процесів в регіоні, яка спрямована на посилення інноваційного потенціалу, повинна забезпечуватися:

- об'єднанням зусиль органів державної влади на місцях, підприємств та установ, незалежно від форм власності, для залучення інвестицій в економіку області;
- створенням системи координації взаємодії органів державної влади, підприємств, установ, банків, консалтингових та інформаційних фірм для залучення інвестицій;
- наданням інформації вітчизняним та іноземним інвесторам про потенційні можливості підприємств, організацій та установ області;
- раціональним використанням інвестиційних і кредитних ресурсів;

- підвищенням конкурентоспроможності підприємств регіону та їх продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках;
- розробкою регіональних інвестиційних та інноваційних програм, проектів, пропозицій для залучення інвестицій на технічне переобладнання підприємств машинобудування з метою випуску продукції кінцевого циклу;
- освоєнням нових технологій і стабілізацією роботи підприємств регіону;
- підвищенням привабливості для інвесторів великих підприємств регіону;
- розвитком малого та середнього бізнесу, сприянням створенню інноваційних підприємств [7].

ВИСНОВКИ

Дослідження показало, що умовою формування конкурентоспроможності регіону виступає розвиток інноваційного потенціалу. Аналіз дозволяє відстежити тенденції зростання інвестицій у інноваційну діяльність промислових підприємств регіону, що забезпечує зростання обсягів реалізованої інноваційної продукції у після кризовий період, підвищення продуктивності праці та середньої заробітної плати на інноваційно активних підприємствах. Разом з тим, неможливо не підкреслити, що темпи активізації

інноваційної діяльності не відповідають викликам навколишнього оточення, що знижує регіональну конкурентоспроможність.

Запропоновано впровадження стратегічного управління і розробки стратегії інноваційного розвитку регіону, впровадження якої забезпечить регіональну систему синергетичними важелями, що

дасть основу для опису механізмів наступних новацій та їх ефективного впровадження.

В подальшому заплановано проаналізувати наявність кореляційного зв'язку між рівнем інноваційного потенціалу регіону та рівнем його конкурентоспроможності.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Геєць В.М. Проблемные вопросы инновационного пути развития экономики Украины / В.М. Геєць // Вісн. Ін-ту економіки та прогнозування. - 2008. - №1. - С. 3-10.
2. Господарський кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://advokat-ua.com.ua/265>
3. Закон України "Про інноваційну діяльність" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=40-15>
4. Інноваційна діяльність промислових підприємств. Статистичний збірник / За ред. Г.Д. Гриник. - Ужгород, 2011. – 71с.
5. Удовиченко Т.Є., Жежуха В.І, Томич М.М. Економічний регіон як місце зосередження інноваційної активності підприємств [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvnlts/19_6/223_Udowyczenko_19_6.pdf
6. Федулова Л. Оцінка рівня інноваційно-технологічного розвитку регіонів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/oktober08/18.htm>
7. Цадр Г.В. Сутність та значення інвестиційно-інноваційних процесів в системі регіонального розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/inek/2011_2/154.pdf
8. Шевчук В.Я. Екологічне управління [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/15840720/ekologiya/ekologichne_upravlinnya_shevchuk_vya
9. Яковец Ю.В. Исторические циклы [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://abuss.narod.ru/Biblio/jakovets.html>